

УДК 342:352/354:61

[https://doi.org/10.33296/2707-0654-15\(30\)-17](https://doi.org/10.33296/2707-0654-15(30)-17)

ШЕЛЕСТ ОЛЕКСІЙ

кандидат економічних наук, доцент

Українська інженерно-педагогічна академія,

м. Харків, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0001-8397-9397>

БАБІЧЕВ АНАТОЛІЙ

кандидат наук з державного управління,

Харківський національний університет ім.

В.Н. Каразіна,

м. Харків, Україна

ORCIDiD: <https://orcid.org/0000-0002-7587-4824>

РЕСУРСНА ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ БЮДЖЕТУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація: У статті розглянуто перелік змін у податковому та бюджетному законодавстві 2022 року, що обумовлені введенням воєнного стану, особливості ресурсного забезпечення місцевих бюджетів, оновлений алгоритм адміністрування податків та зборів, механізм оптимізації структури витрат та їх переорієнтованість на підтримку мешканців територіальних громад.

За рахунок коштів бюджетів територіальних громад здійснюється фінансування освіти, охорони здоров'я, соціального захисту. Тому кожен орган місцевої влади повинен мати власні фінансові ресурси, які будуть достатніми для виконання своїх повноважень. Для міцності бюджетів територіальних громад потрібно достатній обсяг фінансових ресурсів, який забезпечить виконання як власних, так і делегованих повноважень. Бюджетна децентралізація дозволила побудувати нову стимулюючу модель фінансового вирівнювання податкоспроможності територій та запровадила нові підходи у взаємовідносинах державного бюджету з місцевими бюджетами. В період воєнного стану проблема збільшення надходжень бюджетів територіальних громад є пріоритетним напрямом трансформаційних змін бюджетних відносин.

З початком повномасштабної російсько-української війни, розв'язаної на території України, бюджети територіальних громад стикнулися з важкими випробуваннями, що супроводжуються трансформацією бюджетної політики, оновленням бюджетного процесу, переосмисленням підходів до використання фінансового потенціалу територіальних громад.

Бюджети самоврядування виступають гарантами дотримання державних соціальних стандартів; забезпечують надання якісних адміністративних, соціальних, житлово-комунальних та інших послуг громадянам; здійснюють фінансування закладів освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та соціального забезпечення, культури, фізкультури та спорту, молодіжних програм та програм розвитку житлово-комунального господарства, поліпшення житлових умов.

У період воєнного стану, наслідки якого негативно вплинули на економічне та соціальне середовище, надзвичайно важливим стає стабільність, результативність і ефективність бюджетної системи, як необхідної умови перетворення бюджетно-боргових та фінансово-інвестиційних процесів.

Адаптація податкового та бюджетного законодавства до викликів війни визначила пріоритетність державної підтримки економічного сектору та сформувала першочергові напрями фінансування військово безпекових заходів, соціального захисту населення, відновлення критичної інфраструктури.

Ключові слова: бюджет, доходи, видатки, витрати, борг, місцеві податки, трансферти.

Вступ. Військова агресія РФ, що охопила країну, призвела до необхідності трансформаційних змін у всіх сферах економіки та держави, викликаючи кризу або хаос. В цих умовах держава в цілому, бізнес-структури та населення перебувають під впливом різних факторів. Їх взаємодія та безпосередній вплив стимулює виникнення процесів, які часто є причиною стагнації та криз різних масштабів і інтенсивності. Пріоритетність відновлення бізнесу в умовах воєнного стану обґрунтувала впровадження економічних механізмів підтримки суб'єктів господарювання щодо оподаткування та загальнообов'язкового державного соціального страхування. Це зумовлює перегляд існуючих та формування новітніх підходів до забезпечення фінансовими ресурсами бюджетів територіальних громад в умовах воєнного стану.

Вторгнення РФ поставило значні виклики перед громадами. Саме на місцевому рівні необхідно вирішувати гуманітарні, комунальні, логістичні та міграційні проблеми, відновлювати зруйноване – а на це необхідні фінанси.

Фінансова ситуація в умовах воєнного стану характеризується загрозливим зростанням боргового навантаження, що виступає одним з ключових факторів гальмування ефективного розвитку міжбюджетних відносин.

Основними причинами зростання обсягу державного боргу в 2022 році та на початку 2023 року стали наступні: безпрецедентна політична криза, анексія територій України та тривалий військовий конфлікт; глибока економічна рецесія, викликана перегрупуванням економічних зав'язків з міжнародними партнерами та руйнуванням інфраструктури та промислових об'єктів на частині території країни в умовах війни; фінансування за рахунок державних запозичень дефіциту державного бюджету, зростання якого обумовлене в значній мірі збільшенням видатків на оборону та обслуговування державного боргу, необхідність потужної державної підтримки державних підприємств та банків [1].

Беззаперечно, збереження фінансової спроможності громади покладене на місцеве врядування. Якщо громада обрала (або у випадку військової адміністрації призначено) ефективного та активного управлінця – будуть випробувані всі можливі варіанти мобілізації ресурсів.

Місцева влада, на відміну від уряду, має значно менший доступ до позикових джерел фінансових ресурсів. Облігації місцевої позики емітують великі міста, а міжнародні позики та гранти залучаються в основному на інфраструктурні чи громадські проекти – та й дозвіл на їхнє залучення законодавчо не визначений для територіальних громад. Тому, органи місцевого самоврядування практикують скорочення видатків та запит територіальної громади до державних чи місцевих органів влади та управління про безпосередню фінансову допомогу.

Все це вимагає підвищеної уваги з боку науковців та практиків до проведення досліджень та розробки практичних рекомендацій щодо

забезпечення трансформації бюджетів самоврядування в Україні в умовах воєнного стану.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування бюджетів територіальних громад в Україні в умовах воєнного стану свою увагу присвятили такі науковці, як: М. Б. Гупаловська, Х. С. Яхторович, О.В. Кіт, які досліджували планування і виконання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації [2], І. В. Лещух, яка вивчала трансформацію структури та перспективи подальшого формування доходів місцевих бюджетів в умовах війни [6], В. В.Малишко, І. М.Макарчук, Л. О. Дем'яненко, які здійснили аналіз формування і використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів [7], В. В. Письменний, основою досліджень якого стало забезпечення самостійності місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації [9], які присвятили свою увагу дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації [13]які здійснили комплексну оцінку фінансової незалежності бюджетів територіальних громад як показник зростання бюджетного менеджменту в умовах трансформаційних перетворень. Тому, у першу чергу звертається увага на забезпечення доходної частини державного бюджету, а також збалансованості його показників через прийняття законодавчих ініціатив. Здійснення цих кроків дасть змогу дотримуватися принципу субсидіарності та відповідності доходів органів місцевого самоврядування їх повноваженням, які передаються для виконання в наступному році.

Проте, вивчення теоретичних і практичних досліджень вітчизняних і зарубіжних учених та практиків дає можливість зробити висновок про недостатню розробленість питань фінансового забезпечення гуманітарних, комунальних, логістичних та міграційних проблем, відновлювання зруйнованого майна в умовах війни.

Мета статті – розглянути особливості забезпечення фінансовими

ресурсами бюджетів територіальних громад та провести аналіз місцевого бюджету в умовах війни, визначити та розкрити зміст факторів, які впливають та стан та рівень виконання місцевого бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. У цілому аспекті одним із головних чинників трансформації системи бюджетного регулювання у 2022 році виступає сукупність фінансових та економічних відносин, які є інструментом формування дохідної частини місцевих бюджетів.

Пріоритетність відновлення бізнесу в умовах воєнного стану обґрунтувала впровадження економічних механізмів підтримки суб'єктів господарювання щодо оподаткування та загальнообов'язкового державного соціального страхування [13]:

– призупинення з 1 березня 2022 року нарахування та сплати плати за землю та земельні ділянки, що розташовані на територіях, де ведуться (велися) бойові дії, та орендної плати за землю на таких територіях;

– звільнення від нарахування та сплати за 2021 та 2022 податкові роки податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за об'єкти житлової нерухомості, в тому числі їх частки, які перебувають у власності фізичних осіб, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії;

– зменшення до 2% ставки єдиного податку для третьої групи (з доходом, що не перевищує 10 млрд. грн.);

– встановлення з кінця квітня по вересень 2022 року нульової ставки акцизного податку на пальне;

– звільнення від нарахування та сплати екологічного податку за об'єктами оподаткування, що розташовані на територіях, на яких ведуться (велися) бойові дії;

– надання права з 1.02.2022 року до скасування воєнного стану фізичним особам-підприємцям – платникам єдиного податку першої та другої групи не

сплачувати єдиний податок;

– надання права фізичним особам-підприємцям – платникам єдиного податку другої та третьої групи не сплачувати єдиний внесок за найманих працівників, призваних під час мобілізації на військову службу до Збройних Сил України.

Крім того, платники податків звільнюються від відповідальності за несвоєчасне виконання (у разі відсутності можливості) податкових зобов'язань зі сплати податків та подання податкової звітності.

Ці кроки державної підтримки бізнесу та стимулювання його функціонування вплинули на фінансові ресурси органів місцевого самоврядування, обсяг яких значно зменшився за джерелами надходжень, яких торкнулися пільги зі сплати податків і зборів.

Також варто звернути увагу на те, що 03.05.2022 р. урядом прийнято рішення про те, як розподілятиметься у 2022 році субвенція місцевим бюджетам з державного бюджету для того, щоб вони могли забезпечити нагальні потреби функціонування держави під час дії воєнного стану, а також потреби населення у територіальних громадах, на територіях яких точаться бойові дії. Відтак, Постановою Кабінету Міністрів від 03 травня 2022 р. № 528 [3] розподілено 4,9 млрд. грн. Загальна сума, яку урядом заплановано передати до місцевих бюджетів становить 7,5 млрд. грн., при цьому не розподілено коштів на суму 2,6 млрд. грн.

Варто також звернути увагу на Постанову Кабінету Міністрів України про «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період дії воєнного стану» [4], що прийнята з метою спрощення бюджетних процедур на місцевому рівні та забезпечення функціонування бюджетної сфери та потреб життєдіяльності населення у територіальних громадах на час дії воєнного стану.

З метою ефективного використання бюджетних коштів на державному рівні впроваджено ряд заходів, спрямованих на збереження фінансового потенціалу держави під час війни.

Сукупність цілеспрямованих дій щодо адаптації бюджетного законодавства до умов воєнного стану, а саме оперативного реагування на потреби фінансового забезпечення територіальної оборони, захисту безпеки населення та функціонування бюджетної сфери та комунальних підприємств, стосуються:

- регламенту бюджетного процесу щодо формування, виконання та звітності місцевих бюджетів;
- нормування процедури погоджування із використанням системи електронної взаємодії документів щодо складання планів використання бюджетних коштів, кошторисів, планів асигнувань;
- затвердження та внесення змін до місцевих бюджетів, міських (цільових) програм;
- здійснення розподілу та перерозподілу трансферів з державного та місцевих бюджетів;
- уточнення Порядку та умов надання субвенцій з державного бюджету місцевим бюджетам на реалізацію проектів у рамках Програми відновлення України та на відновлення об'єктів критичної інфраструктури [8];
- скорочення низки трансфертів місцевим бюджетам з державного бюджету та переспрямування залишків субвенцій на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення;
- визначення розміру резервного фонду бюджету та порядку виділення коштів з резервного фонду;
- здійснення розпорядниками та одержувачами бюджетних коштів попередньої оплати товарів, робіт та послуг, що закуповуються за кошти бюджету;

– незастосування норми щодо захищених статей видатків та встановлення черговості їх проведення органами державної казначейської служби.

Верховною Радою ухвалено законопроект «Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень» [11], спрямованого на надання можливостей для органів місцевого самоврядування використовувати кошти спеціального фонду на час дії воєнного стану, тобто скасовано обмеження здійснювати видатки за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконаного плану дохідної частини. Крім того, завдяки закону з'явилася можливість передачі коштів спеціального місцевого бюджету до загального фонду місцевого бюджету, що ґрунтується на відповідному рішенні.

До бюджету Харківської міської територіальної громади за 2022 рік надійшло 15 084,0 млн. грн., з яких доходи загального фонду склали 13 216,6 млн. грн. (83,5%), спеціального – 174,8 млн. грн.(1,1%), трансферти – 2 432,6 млн. грн.(15,4%).

Внаслідок військових дій та запроваджених в Україні на час війни податкових пільг виконання планових показників бюджету Харківської міської територіальної громади на 2022 рік по доходах склало 86,3%, у тому числі: по загальному фонду – 86,6%, по спеціальному фонду – 53,9%, по трансфертах – 88,5%. [2].

До плану на рік недоотримано 2 515,9 млн гривень, у тому числі власних доходів – 2 200,5 млн. гривень. Порівняно з 2021 роком доходи бюджету територіальної громади зменшились на 1 486,5 млн. гривень (на 8,6%), в тому числі: власні доходи – на 1 112,8 млн. гривень (на 7,7%), трансферти – на 373,7 млн. гривень (на 13,3%) [10].

Основним дохідним джерелом бюджету залишається податок на доходи фізичних осіб (9 097,9 млн. гривень або 100,5% до плану на рік), за рахунок

якого сформовано 68,8% загального фонду бюджету (без урахування трансфертів).

У порівнянні з 2021 роком його обсяги зросли на 1 346,3 млн. гривень (на 17,4%) за рахунок збільшення у 7,2 рази податку на доходи фізичних осіб з грошового забезпечення, грошових винагород, одержаних військовослужбовцями та особами рядового і начальницького складу (з 464,9 млн. гривень до 3 362,0 млн. гривень). Поряд з цим, знизився податок на доходи фізичних осіб із доходів платників податків у вигляді заробітної плати на 21,0% (на 1 421,6 млн. гривень), із доходів платника податку інших ніж заробітна плата на 23,7% (на 63,8 млн. гривень) і за результатами річного декларування на 27,7% (на 65,4 млн. гривень).

Місцеві податки і збори є другим за обсягом надходжень джерелом загального фонду бюджету Харківської міської територіальної громади, питома вага якого становить 26,5% в обсязі доходів. Їх надходження за звітний період склали 3 498,5 млн. гривень або 67,6% до планових показників на 2022 рік.

Надходження податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, склали 154,4 млн. гривень (36,0% до плану), проти 2021 року обсяги податку зменшились на 235,4 млн. гривень (у 2,5 рази).

Плати за землю отримано 638,9 млн. гривень (32,5% до плану), недоотримано до бюджету 1 324,3 млн. гривень. Проти показників минулого року її обсяги зменшились на 1 201,2 млн. гривень (у 2,9 рази).

З загального обсягу плати за землю надходження орендної плати склали 343,5 млн. гривень або 29,7% до плану, недоотримано 811,3 млн. гривень. Порівняно з 2021 роком обсяги орендної плати зменшились у 3,2 рази (на 749,0 млн. гривень).

Обсяг єдиного податку за 2022 рік склав 2 694,4 млн. гривень або 98,0% до плану (недоотримано 55,3 млн. гривень) і зменшився у порівнянні з 2021 роком на 8,9% (на 261,9 млн. гривень). Зменшення обсягів податку

пов'язане із законодавчим наданням з 1 квітня 2022 року до припинення або скасування воєнного, надзвичайного стану на території України фізичним особам-підприємцям – платникам єдиного податку першої та другої групи права не сплачувати єдиний податок, а також наданням фізичним особам-підприємцям та юридичним особам (без обмеження щодо кількості осіб, які перебувають з ними у трудових відносинах з розміром доходу до 10 мільярдів гривень) можливості переходу у зазначений період на 3 групу платника податку зі ставкою єдиного податку 2%.[3].

Зменшення надходжень від акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального пов'язане з встановленням Законом України від 15 березня 2022 року № 2120 «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства на період дії воєнного стану» нульової ставки акцизного податку на пальне.

Адміністративних штрафів, які накладаються виконавчими органами місцевих рад або утвореними ними в установленому порядку адміністративними комісіями отримано 4,6 млн. гривень, що на 17,8 млн. гривень (в 4,8 рази) менше надходжень 2021 року, адміністративних штрафів та штрафних санкцій за порушення законодавства у сфері виробництва та обігу алкогольних напоїв та тютюнових виробів – 0,4 млн. гривень (на 2,5 млн. гривень менше).

Бойові дії на території Харківської області відобразилися на напрямках використання бюджетних коштів.

Витрачання бюджетних коштів переорієнтовано на здійснення поточних видатків, що склали 13 674,3 млн. гривень або 94,3% від їх загального обсягу. Капітальні видатки склали 830,4 млн. гривень (5,7% від загального обсягу видатків).

Верховною Радою ухвалено законопроект «Про внесення змін до розділу

VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень» [11], спрямованого на надання можливостей для органів місцевого самоврядування використовувати кошти спеціального фонду на час дії воєнного стану, тобто скасовано обмеження здійснювати видатки за рахунок вільного залишку бюджетних коштів або перевиконаного плану дохідної частини.

Найбільшу питому вагу в структурі видатків бюджету (52,3%) складають видатки на оплату праці (7 592,1 млн гривень), у тому числі:

- працівників бюджетних установ, які фінансуються коштом бюджету Харківської міської територіальної громади 4 932,3 млн. гривень (34,0 %);
- працівників комунальних підприємств, що забезпечують підтримку життєдіяльності населення міста – 2 659,8 млн. гривень (18,3%).

На забезпечення фінансування безперервної роботи критичної інфраструктури, відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів територіальної громади спрямовано 1 866,5 млн. гривень, а саме:

- на придбання паливно-мастильних матеріалів для забезпечення пересування робітників для ліквідації наслідків після обстрілів та бомбардування міста – 179,9 млн. гривень;
- придбання матеріалів, приладів, інструментів, спецодягу, спецзасобів індивідуального захисту та інвентарю для ліквідації наслідків на об'єктах міста Харкова після обстрілів та бомбардування – 252,3 млн. гривень;
- придбання матеріалів для ремонту об'єктів теплопостачання, які були пошкоджені внаслідок бойових дій (забезпечення діяльності з виробництва, транспортування, постачання теплової енергії) – 938,4 млн. гривень;
- придбання модульних котельнь – 152,0 млн. гривень;
- придбання кабелю, матеріалів та запчастин для міського електричного транспорту (трамваїв, тролейбусів, метрополітену) – 343,9 млн. гривень [14].

На оплату енергоресурсів і комунальних послуг, що спожиті бюджетними установами, які фінансуються коштом бюджету Харківської міської територіальної громади, використано 985,1 млн. гривень. Бюджет Харківської міської територіальної громади у 2022 році зберіг соціальну спрямованість. На фінансування соціально-культурної сфери витрачено 6 354,0 млн. гривень або 43,8% від загального обсягу видатків бюджету Харківської міської територіальної громади.

До державного бюджету (у січні-лютому 2022 року) перерахована реверсна дотація державному бюджету в сумі 49,0 млн. гривень.

Обсяг коштів, використаних на виконання боргових зобов'язань по виплаті доходу за облігаціями місцевої позики, склав 200,7 млн. гривень.

На організаційне, інформаційно-аналітичне та матеріально-технічне забезпечення діяльності Харківської міської ради та її виконавчих органів, а також реалізацію заходів міських цільових програм розвитку місцевого самоврядування та висвітлення діяльності органів місцевого самоврядування на 2022 рік передбачено 1 100,3 млн. гривень.

Протягом звітного періоду проведено видатків на суму 842,8 млн. гривень. Планові показники виконані на 100,0%. Порівняно з 2021 роком обсяг фінансування зменшився в 1,5 рази або на 431,3 млн. гривень. Видатки на утримання органів місцевого самоврядування спрямовані на оплату праці працівникам, оплату енергоносіїв та комунальних послуг, придбання комп'ютерної техніки замість зіпсованої, ремонт зруйнованих приміщень.

На фінансування заходів «Комплексної програми розвитку місцевого самоврядування в місті Харкові на 2012-2025 роки» використано 230,7 тис. гривень, що на 115,0 тис. гривень або на 44,4% менше ніж за 2021 рік. Касові видатки на виконання заходів «Програми висвітлення діяльності Харківської міської ради та її виконавчих органів на 2019-2025 роки» склали 4,4 млн. гривень (проти 9,0 млн. гривень у 2021 році) [14].

На виконання заходів «Комплексної програми розвитку освіти м. Харкова на 2018-2024 роки» у 2022 році спрямовано 5 072,2 млн. гривень (95,9% до уточнених планових показників звітного періоду).

– бюджету Харківської міської територіальної громади (2 763,0 млн. гривень) – 54,5% від загальної суми видатків;

– субвенцій та дотації з державного та обласного бюджетів (2 228,8 млн. гривень) – 43,9% від загальної суми видатків;

– власних коштів (80,4 млн. гривень) – 1,6% від загальної суми видатків.

Бюджетні кошти спрямовані на утримання: У 2022 році оптимізовано мережу закладів освіти, а саме: 211 дитячих дошкільних установ (середньорічна чисельність – 37 812 вихованців) та 5 дошкільних підрозділів закладів загальної середньої освіти з чисельністю вихованців 378 дітей; 184 закладів загальної середньої освіти (середньорічна чисельність – 123 978 учнів); 25 мистецьких шкіл (середньорічна чисельність 9 633 учнів); 16 закладів позашкільної освіти (середньорічна чисельність – 25 317 вихованців); 13 закладів професійної освіти (середньорічна чисельність – 6 568 учнів); Харківського інклюзивно-ресурсного центру №1; Харківського інклюзивно-ресурсного центру №2; Харківського центру професійного розвитку педагогічних працівників; культурно-освітнього навчального центру; 9 центрів освітніх технологій; учбово-виробничого автогосподарства Київського району м. Харкова; інших закладів, які забезпечують господарську діяльність у сфері освіти (лабораторії комп'ютерних технологій, централізовані бухгалтерії, господарчі групи та група матеріально-технічного забезпечення)[14].

На реалізацію програми державних гарантій медичного обслуговування населення та заходів «Комплексної програми «Інновації в пріоритетних напрямках розвитку галузі охорони здоров'я м. Харкова на 2011-2025 роки» за звітний період витрачено 3 534,6 млн. гривень, з них:

– кошти Національної служби здоров'я України становлять 3 122,6 млн.

гривень;

– кошти бюджету Харківської міської територіальної громади – 389,4 млн. гривень;

– кошти субвенції з державного бюджету на здійснення підтримки окремих закладів та заходів у системі охорони здоров'я (виплату заробітної плати працівникам «Спеціалізованої медико-санітарної частини № 13») – 8,5 млн. гривень;

– кошти субвенції на закупівлю опорними закладами охорони здоров'я послуг щодо проектування та встановлення кисневих станцій – 0,8 млн. гривень;

– кошти додаткової дотації на здійснення переданих з державного бюджету видатків з утримання закладів охорони здоров'я – 13,3 млн. гривень.

У порівнянні з 2021 роком видатки зменшилися на 122,3 млн. гривень або на 3,3%, при цьому фінансування Національної служби здоров'я України збільшилося на 196,4 млн гривень або на 6,7%, коштом бюджету Харківської міської територіальної громади зменшилося на 179,3 млн гривень (в 1,5 рази).

Національною службою здоров'я України профінансовані видатки на виплату заробітної плати медичним працівникам, придбання медикаментів, обстеження пацієнтів, проведення діагностичних та лікувальних процедур (згідно з пакетом пріоритетних послуг) тощо. Кошти бюджету Харківської міської територіальної громади спрямовані на оплату комунальних послуг та енергоресурсів, придбання лікарських засобів та витратних матеріалів, які не включені до державних пакетів надання послуг, пільговий відпуск лікарських засобів за рецептами лікарів, розвиток матеріально-технічної бази комунальних некомерційних підприємств, а саме: 20 багатoproфільних лікарень, в яких розгорнуто 5 687 ліжок; шкірно-венерологічного диспансеру на 40 ліжок; 6 пологових будинків на 915 ліжок; 26 поліклінік, які надають послуги вторинної амбулаторно-поліклінічної допомоги населенню; 4 спеціалізованих

поліклінік; 9 стоматологічних поліклінік; центру здоров'я; інформаційно-аналітичного центру медичної статистики; 34 центрів первинної медико-санітарної допомоги населенню, що створені на базі 8-ми багатoproфільних лікарень з поліклінічними відділеннями та 26-ти поліклінік; медико-санітарної частини на 160 ліжок (функціонування ліжок призупинено).

Обсяг видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2022 рік становить 1 010,2 млн. гривень, що на 15,0% або на 178,0 млн. гривень менше, ніж показник 2021 року.

Кошти бюджету спрямовані на реалізацію заходів:

- «Програми сприяння безпечній життєдіяльності у сфері соціального захисту населення міста Харкова на 2022-2026 роки» – 347,6 млн. гривень;
- «Комплексної програми реалізації гендерної та сімейної політики в місті Харкові на 2022-2026 роки» – 16,6 млн. гривень;
- «Міської програми «Молодь Харкова» на 2022-2026 роки» – 32,8 млн. гривень;
- «Міської Комплексної програми «Назустріч дітям» на 2021-2025 роки» – 5,5 млн. гривень;
- «Програми розвитку міського електротранспорту м. Харкова на 2021-2025 роки» – 598,8 млн. гривень;
- «Програми взаємодії міської ради з громадськими об'єднаннями м. Харкова на 2021-2025 роки» – 3,9 млн. гривень;
- «Програми економічного і соціального розвитку міста Харкова на 2022 рік» – 5,0 млн. гривень [14].

Відповідно до зазначених вище Програм у звітному періоді профінансовано: пільговий та безкоштовний проїзд у метрополітені та наземному електротранспорті окремим категоріям громадян, які мають право на безкоштовний проїзд, та населенню міста – 784,8 млн. гривень. У порівнянні з 2021 роком (693,1 млн. гривень) видатки збільшилися на 91,7 млн. гривень

або на 13,2%; додаткові соціальні гарантії на оплату житлово-комунальних послуг, домофонів та послуг зв'язку окремим категоріям громадян – 32,3 млн. гривень (за 2021 рік – 65,3 млн. гривень); матеріальну допомогу окремим категоріям населення – 10,8 млн гривень проти 111,7 млн. гривень за 2021 рік, що на 100,9 млн. гривень або в 10,3 рази менше (фінансування здійснювалось у січні-лютому 2022 року); компенсаційні виплати фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги – 16,8 млн гривень проти 17,7 млн. гривень минулого року; санаторно-курортне лікування громадян 1-ї категорії, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 95,6 тис. гривень; компенсаційні виплати вартості проїзду один раз на рік громадянам 1 та 2 категорії, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи – 71,4 тис. гривень; поховання одиноких громадян та виплату допомоги на поховання незастрахованих громадян – 5,8 млн. гривень.

Внаслідок оптимізації трудових відносин, визначених змінами до низки законодавчих актів з питань праці, серед яких Закон України від 15 березня 2022 року № 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану», видатки на виплату заробітної плати працівникам установ склали 116,4 млн. гривень, що на 19,3% або 27,9 млн. гривень менше у порівнянні з показником 2021 року.

В процесі реалізації спільного проєкту Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні та Асоціації міст України, місту Харкову як громаді-кандидату на здобуття звання «Громада, дружня до молоді» надано цільову допомогу у сумі 1,5 млн. гривень на придбання комп'ютерних планшетів, які отримали діти зі 173 багатодітних родин.

На фінансування закладів культури і мистецтва протягом 2022 року спрямовано 329,7 млн гривень при плані 596,3 млн гривень. Планові показники

звітнього періоду виконані на 55,3%.

Видатки на фізичну культуру і спорт у 2022 році склали 183,0 млн. гривень, що на 228,3 млн. гривень або у 2,3 рази менше за показник 2021 року.

Бюджетом Харківської міської територіальної громади на 2022 рік на реалізацію заходів міських програм у сфері житлово-комунального господарства передбачено 5 836,5 млн. гривень.

За 2022 рік на житлово-комунальне господарство витрачено 5 267,6 млн. гривень, що на 7,8% або на 446,5 млн. гривень менше, ніж за аналогічний період минулого року (5 714,1 млн. гривень).

Планові показники звітнього року виконані на 90,3%. Дані кошти спрямовані на виконання:

– «Програми розвитку і реформування житлово-комунального господарства м. Харкова на 2011-2025 рр.» – 5 227,0 млн. гривень;

– «Програми підтримки житлово-будівельних кооперативів, об'єднань співвласників та управителів багатоквартирних будинків в місті Харкові на 2022-2027рр.» – 25,3 млн. гривень;

– «Програми поводження з домашніми тваринами та регулювання їх чисельності у м. Харкові на 2018-2022 рр.» – 14,9 млн. гривень;

– «Програми інформатизації Харківської міської ради на 2013-2025 роки» – 205,4 тис. гривень;

– «Міської програми спортивних іміджевих проектів на 2013-2025 роки» – 168,1 тис. гривень[14].

На забезпечення діяльності підприємств комунального господарства міста у бюджеті Харківської міської територіальної громади на 2022 року передбачено 3 494,5 млн. гривень, з яких протягом звітнього періоду спрямовано 3 138,8 млн. гривень, що становить 89,8% від планових показників.

У порівнянні з 2021 роком видатки зменшилися на 74,4 млн. гривень або на 2,3%. Найбільшою складовою видатків на комунальне господарство у

звітному періоді (63,9% від обсягу витрат) є теплоенергетична галузь та водопровідно-каналізаційне господарство.

За 2022 рік на комплекс робіт, пов'язаних зі створенням зручних та безпечних умов на території міста Харкова, використано 853,6 млн гривень, що на 1 071,7 млн. гривень або у 2,3 рази менше, ніж за 2021 рік (1 925,2 млн. гривень). Планові показники звітної періоду виконані на 70,9%.

Для забезпечення сталого функціонування підприємств міського наземного пасажирського електротранспорту та метрополітену у бюджеті Харківської міської територіальної громади на 2022 рік заплановано 1 996,2 млн. гривень, з яких на виконання заходів міських програм витрачено 1 409,7 млн. гривень. У порівнянні з 2021 роком (911,5 млн. гривень) видатки збільшилися на 498,2 млн. гривень або в 1,5 рази.

Планові показники звітної періоду виконані на 70,6%. Фінансування транспортної інфраструктури здійснювалося відповідно до заходів:

- «Програми підвищення безпеки дорожнього руху в м. Харкові на 2021-2025 роки» – 60,6 млн. гривень;
- «Програми розвитку міського електротранспорту м. Харкова на 2021-2025 роки» – 794,4 млн. гривень;
- «Програми будівництва та розвитку Харківського метрополітену на 2010-2025 роки» – 554,7 млн. гривень[14].

Важливим фактором забезпечення діяльності комунальних підприємств є статутний капітал, основною функцією якого виступає гарантоване забезпечення виконання статутних завдань підприємства. Планові показники бюджету Харківської міської територіальної громади на 2022 рік на поповнення статутного капіталу комунальних підприємств житлово-комунального господарства складають 265,3 млн. гривень.

Планові показники 2022 року бюджету Харківської міської територіальної громади на реалізацію заходів «Програми підтримки розвитку

підприємництва у м. Харкові на 2018-2027 роки» складають 6,1 млн. гривень. За звітний рік проведено видатки на суму 6,0 млн гривень, що становить 98,2% від плану. Ці кошти спрямовані: на забезпечення функціонування комунальних підприємств «Міський торговий ринок» (0,9 млн. гривень) та «Підземне місто» (5,0 млн. гривень); удосконалення і редизайн вебсайту «Підприємство і споживчий ринок міста Харкова» (0,1 млн гривень). Порівняно з 2021 роком (54,1 млн гривень) обсяг видатків зменшився в 9,0 раз або на 48,2 млн. гривень.

Висновки. В таких умовах процес надання населенню послуг, що забезпечують належний рівень життя, досягнення позитивних соціально-економічних тенденцій розвитку територіальних громад обумовив необхідність регулювання фінансово-бюджетних відносин та переорієнтацію видатків місцевих бюджетів на вирішення критичних проблем.

З метою ефективного використання бюджетних коштів на державному рівні впроваджено ряд заходів, спрямованих на збереження фінансового потенціалу держави під час війни.

Варто також звернути увагу на проект Державного бюджету 2023, згідно з яким загальний обсяг фінансового ресурсу місцевих бюджетів на 2023 рік становитиме «571,3 млрд. грн., в тому числі: доходи місцевих бюджетів – 389,6 млрд. грн., трансферти з державного бюджету – 181,7 млрд. грн.» [12].

Ключові зміни бюджетного та податкового законодавства дозволили відрегулювати доходи і видатки державного та місцевого бюджетів, оптимізувати галузеву структуру економіки, виконати бюджетні програми, спрямовані на подолання та пом'якшення наслідків воєнних дій.

Трансформаційні перетворення бюджетної політики в умовах воєнного стану надали можливість на місцевому рівні вирішити існуючі питання соціального та економічного розвитку територіальних громад. ефективного виконання місцевих бюджетів, фінансового забезпечення управлінських рішень, пов'язаних з безперебійним функціонуванням галузей і сфер міської

інфраструктури, комунальних підприємств, установ та закладів бюджетної сфери.

Використана література

1. Бізнес у воєнний час: як змінилося законодавство. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>.

2. Гупаловська М. Б., Яхторович Х.С., Кіт О.В. Планування і виконання місцевих бюджетів України в умовах децентралізації. *Молодий вчений*. 2021. № 2(2). С. 253-258. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-51>.

3. Деякі питання фінансування закупівлі товарів тривалого зберігання в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 травня 2022 р. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2022-%D0%BF#Text>.

4. Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 252. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevihbyudzhativ-u-period-voyennogo-stanu-252>.

5. Дяченко С. А. Аналіз розвитку інституту місцевих бюджетів в Україні: тенденції та прогнози. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 8. С. 63–69. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.8.63.

6. Лешух І. В. Доходи місцевих бюджетів в умовах війни: трансформація структури та перспективи подальшого формування. *Бізнес Інформ*. 2022. № 4. С. 74–82. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-74-82>.

7. Малишко В. В., Макаруч І. М., Дем'яненко Л. О. Аналіз формування і використання фінансових ресурсів місцевих бюджетів. *Економічний вісник університету*. 2021. Вип. № 49. С. 188-200. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-49-188-200>.

8. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проекту «Проект розвитку міської інфраструктури – 2». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2022-%D0%BF#Text>.

9. Письменний В.В. Забезпечення самостійності місцевих бюджетів в умовах фінансової децентралізації. *Фінанси, банківська справа та страхування*. 2021. № 1(76). С. 144-156. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.144-156](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.144-156).

10. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України № 2120-IX від 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

11. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України щодо посилення гнучкості місцевих бюджетів та підвищення оперативності прийняття рішень : Закон України від 09.07.2022 № 2390-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2390-20#Text>.

12. Проект Закону про Державний бюджет України на 2023 рік : Проект № 8000 від 14.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472>.

13. Проект Плану відновлення України Матеріали робочої групи «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>.

14. Трансформація бюджету Харківської міської територіальної громади під час війни. Інформаційно-аналітичні матеріали / Т. Д. Таукешева, Г. В. Даудова та ін. Харків: КП «Міська друкарня».2023.135 с.

References

1. Biznes u voiennyi chas: yak zminylosia zakonodavstvo. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/28/684801/>.

2. Hupalovska M. B., Yakhtorovych Kh. S., Kit O. V. Planuvannya i vykonannya mistsevykh biudzhetiv Ukrainy v umovakh detsentralizatsii. Molodyi vchenyi. 2021. № 2(2). S. 253-258. DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-2-90-51>.

3. Deiaki pytannia finansuvannya zakupivli tovariv tryvalooho zberihannia v umovakh voiennoho stanu: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 travnia 2022 r. № 528. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/528-2022-%D0%BF#Text>.

4. Deiaki pytannia formuvannya ta vykonannya mistsevykh biudzhetiv u period dii voiennoho stanu : Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 bereznia 2022 r. № 252. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-formuvannya-ta-vikonannya-miscevihbyudzhetiv-u-period-voyennogo-stanu-252>.

5. Diachenko S. A. Analiz rozvytku instytutu mistsevykh biudzhetiv v Ukraini: tendentsii ta prohnozy. Investytsii: praktyka ta dosvid. 2021. № 8. S. 63-69. DOI: 10.32702/2306-6814.2021.8.63.

6. Leshchukh I. V. Dokhody mistsevykh biudzhetiv v umovakh viiny: transformatsiia struktury ta perspektyvy podalshoho formuvannya. Byznes Ynform. 2022. № 4. С. 74-82. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2022-4-74-82>.

7. Malyshko V. V., Makarchuk I. M., Demianenko L. O. Analiz formuvannya i vykorystannia finansovykh resursiv mistsevykh biudzhetiv. Ekonomichnyi visnyk universytetu. 2021. Vyp. № 49. S. 188-200. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2021-49-188-200>.

8. Pro zatverdzhennia Poriadku ta umov nadannia subventsii z derzhavnoho biudzhetu mistsevym biudzhetam navidnovlennia obiektiv krytychnoi infrastruktury v ramkakh spilnoho z Mizhnarodnym bankom rekonstruktsii ta rozvytku proektu

«Projekt rozvytku miskoi infrastruktury – 2». URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2022-%D0%BF#Text>.

9. Pysmennyi V.V. Zabezpechennia samostiinosti mistsevykh biudzhetyv v umovakh finansovoi detsentralizatsii. Finansy, bankivska sprava ta strakhuvannia. 2021. № 1(76). S. 144-156. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(76\).2021.144-156](https://doi.org/10.33987/vsed.1(76).2021.144-156).

10. Pro vnesennia zmin do Podatkovoho kodeksu Ukrainy ta inshykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo dii norm na period dii voiennohostanu: Zakon Ukrainy № 2120-IXh vid 15.03.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

11. Pro vnesennia zmin do rozdil VI «Prykintsevi ta perekhidni polozhennia» Biudzhethnoho kodeksu Ukrainy shchodo posylennia hnuchkosti mistsevykh biudzhetyv ta pidvyshchennia operatyvnosti pryiniattia rishen : Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 № 2390-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2390-20#Text>.

12. Projekt Zakonu pro Derzhavnyi biudzheth Ukrainyna 2023 rik : Projekt № 8000 vid 14.09.2022. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40472>.

13. Projekt Planu vidnovlennia Ukrainy Materialy robochoi hrupy «Funktsionuvannia finansovoi systemy, yii reformuvannia ta rozvytok». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/functioning-of-the-financial-system.pdf>.

14. Transformatsiia biudzhetu Kharkivskoi miskoi terytorialnoi hromady pidchas viiny. Informatsiino-analitychni materialy / T. D. Taukesheva, H. V. Daudova ta in. Kharkiv: KP «Miska drukarnia».2023.135 s.

Oleksii L. Shelest

PhD of Economics, Associate Professor,
Ukrainian Engineering and Pedagogics Academy,
Kharkiv, Ukraine

Anatoliy V. Babichev

PhD in Public Administration,
Kharkiv National University named after VN Karazina,
Kharkov, Ukraine

**RESOURCE SECURITY OF THE BUDGET OF THE TERRITORIAL
COMMUNITY DURING MARITAL STATE**

Annotation. The article considers the list of changes in the tax and budget legislation of 2022. due to the introduction of martial law, features of resource provision of local budgets, an updated algorithm for the administration of taxes and fees, a mechanism for optimizing the structure of costs and their reorientation to support residents of territorial communities.

Funding of education, health care, and social protection is carried out from the funds of the budgets of territorial communities. Therefore, each local authority must have its own financial resources that will be sufficient to fulfill its powers. For the strength of the budgets of territorial communities, a sufficient volume of financial resources is required, which will ensure the fulfillment of both own and delegated powers. Budgetary decentralization made it possible to build a new stimulating model of financial equalization of the tax capacity of territories and introduced new approaches in their relationship between the state budget and local budgets. During the period of martial law, the problem of increasing the revenues of the budgets of territorial communities is a priority direction of transformational changes in budgetary relations.

With the beginning of the full-scale Russian-Ukrainian war, unleashed on the territory of Ukraine, the budgets of territorial communities faced difficult challenges, accompanied by the transformation of budget policy, updating of the budget process, rethinking of approaches to using the financial potential of territorial communities.

Self-government budgets act as guarantors of compliance with state social standards; ensure the provision of high-quality administrative, social, housing and communal and other services to citizens; finance institutions of education, health care, social protection and social security, culture, physical education and sports, youth programs and programs for the development of housing and communal services, improvement of housing conditions.

During the period of martial law, the consequences of which negatively affected the economic and social environment, the stability, effectiveness and efficiency of the budget system become extremely important, as a necessary condition for the transformation of budget-debt and financial-investment processes.

The adaptation of tax and budget legislation to the challenges of war determined the priority of state support of the economic sector and formed the primary directions of financing military security measures, social protection of the population, and restoration of critical infrastructure.

Key words: budget, income, expenses, expenses, debt, local taxes, transfers.